

UDK: 372.879.6(497.113)-056.26-053.5

Prethodno priopćenje

Primljeno: 3. rujna 2012.

MJESTO I ULOGA INTEGRACIJE U NASTAVI TJELESNE I ZDRAVSTVENE KULTURE U VOJVODINI

Doc. dr. sc. Josip Lepeš

Učiteljski fakultet na mađarskom jeziku, Subotica, Srbija

Sažetak: Odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama dobiva sve značajniju ulogu u školama Vojvodine. Sasvim je logično da u ovom procesu pripadne značajna uloga i nastavi tjelesne i zdravstvene kulture. Tražimo odgovore na pitanja koliko se u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture koriste zakonske mogućnosti koje se odnose na učenike s posebnim potrebama i u kojoj mjeri se ostvaruje integracija u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture u školama Vojvodine. Važno je upoznati rezultate istraživanja koja se odnose na integriranu odgojno-obrazovnu djelatnost i vidjeti značaj istraživačkih rezultata. Svako dijete s teškoćom ima pravo na dostojan život i uvjete u kojima će se razvijati sukladno svojim mogućnostima. Sukladno tome, ima pravo ravnopravno sa svojim vršnjacima sudjelovati u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture i usvojiti motorička znanja najbolje što može. Cilj je ovoga istraživanja utvrditi razlike između razina motoričkih sposobnosti učenika s posebnim potrebama mlađe školske dobi i učenika bez teškoća u razvoju iste dobi te u kojim su nastavnim cjelinama one najviše, a u kojima najniže. Oslanjajući se na opću pedagogiju treba stvoriti preporuke i za nastavu tjelesne i zdravstvene kulture u školama za djecu s posebnim potrebama. Mogućnost sudjelovanja u odgoju i obrazovanju kao i različite mogućnosti za bavljenje športom razlikuju se od države do države.

Danas je nedvojbeno da tjelesna i zdravstvena kultura kao i šport zauzimaju središnje mjesto u životu djece s posebnim potrebama. Žalostno je da u Vojvodini šport osoba s posebnim potrebama kao i pedagogija prihvaćanja još nije dovoljno prihvaćen od učitelja kao ni od profesora tjelesne i zdravstvene kulture, iako je poznato da se povećava potreba i brzo rješavanje toga pitanja.

Zadatak istraživanja je utvrditi razine motoričkih sposobnosti kod prethodno navedenih učenika. Na uzorku od 28 učenika s posebnim potrebama i 57 učenika bez smetnji u razvoju iz osnovnih škola Vojvodine postavljena je hipoteza prema kojoj su razine motoričkih sposobnosti učenika bez smetnji u razvoju više od razina istih znanja učenika s posebnim potrebama.

Važno je istaknuti da smo pronašli značajne razlike u korist djece bez smetnji u razvoju izuzev dva testa gdje su bolje rezultate postigla djeca s posebnim potrebama. Za obje populacije nastava tjelesne i zdravstvene kulture izvodi se prema sličnom programu, ali se mora istaknuti da razvijanje motoričkih sposobnosti kod učenika s posebnim potrebama zahtijeva poseban program.

Ključne riječi: tjelesna i zdravstvena kultura, integracija, Vojvodina.

Uvod

U populaciji osnovnoškolske djece u Vojvodini je 20 do 25% djece s posebnim odgojnim i obrazovnim potrebama. Njihove posebne odgojno-obrazovne potrebe obuhvaćaju spektar od lakših do jako izraženih, te od kratkotrajnih do doživotnih. Među djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama ubrajamo djecu s poremećajima u mentalnom razvoju, slijepu i slabovidnu djecu, gluhu i nagluhu djecu, djecu s poremećajima u govoru, djecu s poremećajima u kretanju, dugotrajno bolesnu djecu, djecu s poteškoćama u ponašanju, djecu s teškoćama u učenju, te nadarenu djecu. Najviše djece ima opće i specifične probleme u učenju. Djeca s izraženijim (težim) oštećenjima su neuspješna u školi, ukoliko ne uzmemo u obzir njihove posebne odgojno-obrazovne potrebe (primjerice više vremena za pisanje, prilagođavanje kurikula, više pomagala za učenje, usmeno provjeravanje znanja, itd.). Svoje potencijale optimalno razvijaju samo uz pomoć intenzivnijih oblika stručne pomoći i s većim prilagođavanjem u procesu učenja. Djeci s izraženim posebnim potrebama (primjerice slijepima, gluhima, nepokretnoj djeci, mentalno poremećenoj djeci, itd.) osiguran je intenzivniji oblik pomoći u specijaliziranim institucijama.

O načinu na koji se predstavljaju djeca i mladi s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama i prilikama koje sudionici imaju u nekoj sredini ovisi u velikoj mjeri njihov identitet (Carrier, 1990.). Ako su djeca s posebnim potrebama predstavljena samo kao djeca s poremećajima, poremećajima ili hendikepom, onda možemo reći da često nerealno ocjenjujemo vrijednost njihovih dostignuća i previše ih ograničavamo ili štitimo umjesto da ih potaknemo u izvođenju različitih aktivnosti.

Kada se govori o demokratizaciji nekog društva i o izgradnji građanskog društva nezaobilazno se kao dio tih procesa otvara potreba promjene odnosa društva prema osobama s posebnim potrebama i ističe se neophodnost njihovoga aktivnog uključivanja i participiranja u svim područjima društvenog života zajedno s drugim građanima. Posljednjih decenija u svijetu se razvio novi pokret za pravedniji odnos društva prema osobama s posebnim potrebama, nova humanistička ideja integracije u društvo ili uključivanja svih onih koji su do sada bili u velikoj mjeri isključeni, segregirani, diskriminirani. Danas se smatra da je upravo područje obrazovanja ono ključno područje društvene djelatnosti koje treba biti pokretač i realizator ideje integracije kroz zajedničko školovanje djece s posebnim potrebama s ostalom djecom, a to zovemo inkluzivnim obrazovanjem. To znači da, primjerice, neko tjelesno invalidno dijete u invalidskim kolicima, ili dijete s nekim drugim oblikom poteškoće, ima pravo školovati se u najbližoj školi u susjedstvu u koju bi inače išlo da nema poteškoće i dijeli istu klupu sa svojim vršnjakom. Pojam inkluzivnog obrazovanja, kao integralni i neodvojivi dio odgojno-obrazovanog

procesa, podrazumijeva specifičnu pripremu i prilagodbe postojećeg obrazovnog sustava posebnim potrebama ovih učenika a to znači velike promjene i reforme redovnog sustava obrazovanja. I do sada je postojala praksa upisivanja djece s blažim oblicima poteškoća u redovne škole, ali su škole bile potpuno nepripremljene kadrovski, programski i u pogledu tehničke opremljenosti za prihvata ovakve djece i nije postojala sustavna i stručna potpora i pomoć, a predrasude i negativni stavovi predstavljali su ogromnu zapreku u školovanju ove djece. Zato u stručnoj literaturi često razlikujemo pojam integracije i pojam inkluzije. Integracija podrazumijeva uključivanje djeteta u postojeći sustav onakav kakav jest, u kome dijete „pliva” zahvaljujući najviše svojoj snalažljivosti, upornosti i uz pomoć golemog zalaganja roditelja dok inkluzija podrazumijeva pružanje stručne i moralne potpore u obrazovanju i općem razvoju i napredovanju ovakvog učenika. U mnogim je europskim zemljama ovakva nova škola po mjeri djeteta već stvarnost.

Nova filozofija i novi pristup u sagledavanju poteškoća i problema djece s posebnim potrebama jest nešto što revolucionarno mijenja dosadašnji pogled na ovu problematiku i mogli bismo, možda smjelo, to označiti kao kopernikanski obrat u ovom području. Naime, radi se o novom tretmanu poteškoća u razvoju kojem se do sada pristupalo uglavnom medicinski, kao individualnoj karakteristici pojedinca, s težnjom da se takvom pojedincu pomogne da kompenzira nedostatak i tako „popravljen” uključi u postojeći sustav. Novi socijalni model, poteškoće u razvoju tretira ne samo kao stvar pojedinca već i kao činjenicu od društvenog značaja, proširuje definiciju poteškoća u razvoju i na neadekvatno i nepovoljno društveno ozračje u odnosu na njegove institucije, kao što je, na primjer, obrazovni sustav koji se mora restrukturirati i prilagoditi djeci s posebnim potrebama, makar ona bila i malobrojna. Dakle, nova filozofija iskazana kroz tzv. socijalni model poteškoća u razvoju nasuprot medicinskom modelu, ne tretira poteškoće samo kao problem individue s nekim poremećajem već kao problem društva koje se mora mijenjati i prilagođavati kako bi se izašlo u susret pojedincu s posebnim potrebama putem nove zakonodavne politike, nove obrazovne i socijalne politike i prilagodbom društvenih institucija kroz uklanjanje različitih zapreka u okruženju, od arhitektonskih do socijalnih.

1. Uvođenje novina u odgojno-obrazovni proces

Administrativno unošenje promjena u proces tretiranja djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama je djelotvornije ako je potpomognuto dobrim profesionalnim obrazovanjem učitelja i drugih stručnih radnika, pozitivnim stavovima o uključivanju djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama u sredinu, te ako su osigurani potrebni stručni i materijalno-tehnički uvjeti.

Budući da su svi odgojno-obrazovni problemi vrlo složeni, posebno problemi koji se odnose na odgoj i obrazovanje djece s posebnim potrebama, ni jedno rješenje nije univerzalno za sve institucije.

Jako je važna percepcija učitelja i drugih stručnih radnika o vlastitim učincima u radu s djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama. Ova percepcija se jako mijenja u pozitivnom smislu, ako postoji mogućnost izmjene ideja ili problema među kolegama. Dobra praksa u učenju djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama ovisi o sljedećim čimbenicima:

- ravnatelju, koji potiče radnike, potiče uvođenje novina, uzima u obzir njihove prijedloge, razgovara s njima o važnim odlukama, itd.;
- dobrim odnosima među svim zaposlenicima;
- dobroj komunikaciji među osobljem, učenicima te roditeljima;
- diferencijaciji zahtjeva;
- raznolikim modelima učenja;
- učiteljevom tretiranju svakog djeteta kao posebne osobe;
- kvaliteti pomagala u učenju;
- uključivanju koordinatora za djecu s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, itd. (prema: Carter, 1996.).

1.1. Obrazovanje učitelja

Država može osigurati prilična sredstva za dodatnu stručnu pomoć djeci s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama i za potrebna pomagala u učenju, ali to, samo po sebi, ne bi omogućilo ozbiljnije uključivanje djece u redovne škole, nego samo bolje prilagođavanje djeteta zahtjevima sredine. Učitelj je osoba koja može najviše doprinijeti otklanjanju prepreka za uspješno uključivanje djeteta s posebnim potrebama u razredni kolektiv, naravno uz pomoć stručne i materijalne potpore. Dodiplomsko obrazovanje i stalno stručno usavršavanje učitelja je izuzetno važno i izravno je povezano s uspješnim uključivanjem djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama u redovni odgojno-obrazovni proces. U praksi možemo sresti učitelje razredne i predmetne nastave koji su skloni radu s djecom s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama, koji se sami obrazuju čitajući literaturu ili posjećujući seminare, doprinoseći time optimalnom razvoju potencijala djece s posebnim potrebama.

1.2. Uloga roditelja

Partnerstvo stručnih radnika i učitelja u inkluzivnoj školi ima važnu ulogu. Roditelji su ti koji omogućuju djetetu prva iskustva i mogućnosti za razvoj i sve vrste učenja čime utječu na djetetov napredak u razdoblju školovanja. Roditelji žele aktivnije surađivati s učiteljima i drugim stručnjacima u razvoju optimalnih potencijala svoje djece s posebnim potrebama. Za napredak djeteta s posebnim potrebama potrebno je razviti

partnerski odnos između roditelja i stručnih radnika. Partnerski će se odnos među roditeljima djece s posebnim potrebama i stručnjacima razvijati ako partneri uzimaju u obzir neke od sljedećih principa:

- Prava i dužnosti roditelja su zakonski određeni, što zahtijeva od roditelja brigu za razvoj vlastitog djeteta. Roditelji djece s posebnim odgojno-obrazovnim potrebama pri korištenju tih prava često trebaju pomoć stručnjaka.
- Partnerstvo među roditeljima i stručnjacima podrazumijeva poštovanje, komplementarna očekivanja i spremnost učenja jednih od drugih. Roditelji najbolje poznaju svoje dijete, zato se veći napredak postigne onda kada se prepliće znanje stručnjaka i roditelja.
- Roditelje treba poticati na suradnju sa stručnjacima kako bi dijete na vrijeme dobilo odgovarajuću vrstu pomoći. Potrebno je ponuditi više informacija o djetetovom razvoju, njegovim posebnim potrebama, itd. da bi roditelji i kod kuće poticali dijete.
- Roditelji su spremniji surađivati sa stručnjacima ako imaju mogućnost aktivnog sudjelovanja u komunikaciji. Stručnjaci se moraju potruditi da zajedno s roditeljima planiraju tretman s djetetom i da se izražavaju jezikom koji roditelji razumiju.
- Roditelji djeteta s posebnim potrebama tijekom cijelog tretmana njihova djeteta trebaju emocionalnu i moralnu podršku.
- Nemaju svi roditelji iste potrebe, zato je potrebno uzeti u obzir razlike u kontaktu s njima. Roditelji, naime, dolaze iz različitih sociokulturnih sredina, imaju različito znanje, komunikacijske sposobnosti, interese, itd.

2. Problemi u učenju

Učitelji u redovnom školovanju često susreću djecu s poteškoćama u učenju, zbog toga je ova skupina djece posebno predstavljena u sljedećem prilogu.

2.1. Definiranje poteškoća u učenju

Svaki čovjek ponekad ima poteškoće pri usvajanju određenog znanja i sposobnosti, zato moramo razlikovati kratkotrajne poteškoće u učenju, koje su prisutne kod većine osoba koje uče, od dugotrajnih problema u učenju. Školski stručnjaci i političari brzo uoče da je potrebno pripremiti uvjete za uključivanje djece s „vidljivim manjkavostima” (primjerice za djecu s poremećajima senzora, djecu s poteškoćama u kretanju, itd.), a teže razumiju posebne odgojno-obrazovne potrebe djece s „nevidljivim manjkavostima” (primjerice poteškoće u učenju i ponašanju). Poteškoće u učenju mogu biti od lakših,

umjerenih do težih, od kratkotrajnih do doživotnih. Zato za djecu s poteškoćama u učenju moraju postojati različiti oblici pomoći u učenju.

Armstrong (2000.) naglašava da smo pri opisivanju osobina djece s poteškoćama u učenju previše usmjereni na njihove manjkavosti, a premalo poznajemo njihove talente (primjerice za muziku, sport, ručne spretnosti, različite praktične i tehničke aktivnosti). Djeca s poteškoćama u učenju uspješnije uče ako im gradivo predstavimo sukladno njihovim potrebama.

Djecu s poteškoćama u učenju dijelimo na:

- djecu s općim poteškoćama u učenju, koja uče sporije i imaju probleme pri usvajanju znanja i sposobnosti i spretnosti u većini obrazovnih predmeta i
- djecu s posebnim poteškoćama u učenju, koja su manje uspješna ili su neuspješna pri usvajanju znanja i spretnosti na pojedinim područjima učenja (čitanje, pisanje, računanje) ili pri pojedinim predmetima (primjerice, engleski jezik) (Dockrell & McShane, 1993.).

Poteškoće u učenju uvjetovane su:

- unutarnjim čimbenicima, kao što su: ispodprosječne ili granične intelektualne sposobnosti, poremećaji u socijalno emotivnom prilagođavanju, slabije razvijene samoregulacijske sposobnosti, itd. ili
- vanjskim čimbenicima, kao što su: socio-kulturna različitost i uskraćenost, dvojezičnost, neodgovarajuće ili nezadovoljavajuće učenje, itd. Suvremene klasifikacije uzimaju u obzir različitu težinu pojedinih čimbenika prilikom nastanka poteškoće i međusobno djelovanje, što uvjetuje dijeljenje djece s općim poteškoćama u učenju u tri skupine:
 1. skupina uključuje djecu kod koje su uzroci poteškoća u učenju primarno u sredini (primjerice nestimulirajuća sredina, siromaštvo, neprimjereno učenje, itd.);
 2. skupina uključuje djecu kod kojih poteškoće u učenju uzrokuje preplitanje vanjskih i unutarnjih čimbenika (hiperaktivno dijete, kojega poučava veoma pedantan i usmjeren učitelj, ima ogromne poteškoće) i
 3. skupina uključuje djecu kod kojih su uzroci poteškoća u učenju primarno u pojedincu (primjerice posebni problemi pri učenju matematike).

2. 2. Područja posebnih odgojno-obrazovnih potreba

Posebne odgojno-obrazovne potrebe djece s poteškoćama u učenju se kvantitativno i kvalitativno razlikuju od odgojno-obrazovnih potreba vršnjaka. Kada u odgojno-obrazovnom procesu uzmemo u obzir potrebe djece s posebnim potrebama, onda ona mogu uspješno sudjelovati u svim ili u većini odgojno-obrazovnih aktivnosti. Zbog preplitanja različitih čimbenika, poteškoće u učenju su često kompleksnije nego što si predstavljamo.

Pogrešno je povezivanje poteškoća u učenju samo s obrazovnim postignućima, jer često možemo naći uzroke poteškoća u učenju i na drugim područjima. Pored djece sa smanjenim intelektualnim sposobnostima i djeca s

poteškoćama u učenju imaju posebne odgojno-obrazovne potrebe i to na području usvajanja obrazovnih znanja i strategija.

Pored toga kod njih možemo primijetiti i sljedeće:

- slabe organizacijske sposobnosti, koje se pokazuju u neurednim zabilješkama, problemima pri prepisivanju s ploče, zaboravljanju pravila, zadataka, pribora, itd., slabije sposobnosti planiranja vremena (problemi pri rješavanju pismenih provjera znanja, pisanju domaće zadaće, itd.);
- slabije razvijene motoričke sposobnosti, prije svega fine motoričke sposobnosti, koje se pri obrazovnim predmetima pokazuju u problemima pri pisanju (brzina i veličina), crtanju, oblikovanju, manipuliranju s pomagalima, itd.);
- slabija sposobnost socijalne integracije, s obzirom da djeca s teškoćama u učenju zbog pomanjkanja socijalnih kompetencija ne mogu pri komunikaciji povezati određene verbalne ili neverbalne znakove učitelja s odgovarajućim oblicima ponašanja (primjerice učenik ne zna da mora biti miran kada učitelj dođe ljut u razred), i slabijih obrazovnih vještina, često doživljavaju frustracije i manje su uspješni kako u učenju tako i na području socijalne integracije (Lewis & Doorlag, 1987.). U školi su često tretirani kao neuspješni učenici i učenici s teškoćama u ponašanju. Poznavanje odgojno-obrazovnih potreba djece nam omogućuje planiranje odgovarajućih oblika pomoći djeci s teškoćama u učenju i ponašanju.

3. Opis istraživanja

Problem istraživanja bio je utvrđivanje strukture psihosomatskog statusa ispitanika i njihove relacije, kao i komparativne analize manifestacija analiziranog psihosomatskog statusa. Sve analize navedene problematike, podrazumijevaju da se vodi računa o zavisnosti od pripadanja općoj populaciji ili populaciji s lakšim psihičkim smetnjama učenika, o spolu i uzrastu ispitanika. Predmet istraživanja bio je prostor sljedećih dimenzija:

1. morfološke karakteristike;
2. motoričke sposobnosti;
3. kognitivne sposobnosti;
4. zdravstveni status;
5. socijalni status.

Ciljevi istraživanja bili su sljedeći:

1. da se utvrde osnovne karakteristike svih manifestnih varijabli psihosomatskog statusa ispitanika;
2. da se izvrše analize razlika tih karakteristika u odnosu na pripadanje kategoriji psihičkih smetnji;

3. da se definira latentna struktura na osnovu manifestnih varijabli unutar svakog segmenta psihosomatskog statusa ispitanika;
4. da se definira latentna struktura cjelokupnog prostora istraživanja;
5. da se definiraju relacije između dimenzija segmenta psihosomatskog statusa;
6. da se ukaže na praktičnu vrijednost rezultata istraživanja i daju upute za tretman učenika s lakšim psihičkim smetnjama.

Uzrast svih ispitanika bio je između 8-11 godina. Ispitanici su bili dijeljeni prema pripadnosti populaciji (učenici s lakšim psihičkim smetnjama i učenici iz opće populacije). Uzorak učenika s lakšim psihičkim smetnjama činili su učenici iz Kanjiže i Sente, odakle su uzimani i učenici opće populacije.

Na osnovu kriterija dobiveni su sljedeći efektivni subuzoraka:

- subuzorak od 28 ispitanika s lakšim psihičkim smetnjama i
- subuzorak od 57 ispitanika iz opće populacije.

Dobiveni podatci, odnosno rezultati mjerenja, bili su obrađeni multivarijantnim matematičko-statističkim metodama. Pošto su uvijek vršena uspoređivanja između uzoraka ispitanika, bila je primijenjena multivarijantna analiza varijance. Za utvrđivanje strukture dimenzije segmenta i cjelokupnog analiziranog psihosomatskog statusa korištena je faktorska analiza.

U daljem tijeku rada daje se prikaz podataka istraživanja motoričkih sposobnosti.

3.1. Motoričke sposobnosti

Motoričke sposobnosti su onaj dio psihosomatskog statusa koji iskazuje efikasnost motoričkih reakcija, odnosno motoričkog ponašanja čovjeka. Potrebno je napomenuti da motoričko ponašanje ne ovisi samo od motoričkih sposobnosti, nego i od motoričkih navika čovjeka.

Smatra se da su motoričke sposobnosti ono područje, u učenika s lakšim psihičkim smetnjama, na koje se u njihovom odgojno-obrazovnom procesu može najviše utjecati i što bolje ih pripremiti za njihovu osobnu, radnu prilagodbu, odnosno za „društveni život”, kako bi njihova socijalizacija, pa i samoaktualizacija bila što učinkovitija. Zbog toga se smatra da se baš u prostoru motoričkih sposobnosti mogu postići značajni diskriminatori u odnosu na opću populaciju.

Potrebno je naglasiti da koncepcija modela motoričkih sposobnosti u kineziologiji nije identična koncepciji motoričkih sposobnosti u psihologiji, medicini i drugim bliskim znanostima. U provedenom istraživanju motoričke sposobnosti se promatraju s aspekta kineziologije.

3.2. Ranija istraživanja

Motoričke sposobnosti djece s lakšim psihičkim smetnjama su ispitivane po pravilu, samo parcijalno, odnosno mali broj sličnih manifestacija. U skoro svim istraživanjima autori ukazuju na inferiornost motoričkih sposobnosti ove djece.

Unatoč mnogobrojnim dokazima o motoričkoj superiornosti djece iz opće populacije, još nije u potpunosti razjašnjeno je li struktura motoričkog prostora mentalno retardirane djece ista ili drugačija od motoričke strukture djece iz opće populacije.

Mnogi autori su suglasni da prosječni rezultati djece s psihičkim smetnjama u testovima za procjenu motoričkih sposobnosti zaostaju za prosječnim rezultatima djece iz opće populacije istog kronološkog uzrasta. Primjerice prema Dobinsu i Raricku (1975.), Holmanu (1933.), Treadgoldu (1956.), Rabinu (1957.), Malpassu (1959.), Clarkeu (1962.), Widdopu (1967.), Kirbyju (1969.), Raricku i Dobinsu (1972.). Američki stručnjaci Francis i Rarick (1960.), su istraživali motoričke sposobnosti mentalno retardiranih i došli do zaključka da zaostajanje u motoričkom ponašanju djece s lakšim psihičkim smetnjama iznosi od dvije do četiri godine u odnosu na djecu iz opće populacije istog kronološkog uzrasta.

Rezultati istraživanja su pokazali da je razina motoričkih sposobnosti djece s lakšim psihičkim smetnjama značajno niža od razine djece iz opće populacije. Autori su utvrdili da su motoričke sposobnosti 14,1% djece s lakšim psihičkim smetnjama bile u granicama većine djece (94,1%) koja su pripadala općoj populaciji. S druge pak strane, oko 5,6% djece iz uzorka opće populacije bilo je motorički sličnije većini djece s lakšim psihičkim smetnjama nego svom uzorku. Dodatnim analizama utvrdili su, da skoro svako treće dijete s lakšim psihičkim smetnjama (oko 32%) ima slične motoričke sposobnosti kao djeca iz uzorka opće populacije.

Prema prikazanim rezultatima navedenih istraživanja može se zaključiti da su motoričke sposobnosti učenika s lakšim psihičkim smetnjama slabo razvijene. Uočljivo je da su motoričke sposobnosti učenika s lakšim psihičkim smetnjama utoliko slabije, ukoliko je njihova intelektualna razina niža. To može ukazivati i na to da su korelacije motoričkih i intelektualnih sposobnosti znatno veće nego u općoj populaciji.

Generalni zaključak svih tih istraživanja je da u osnovi motoričkog ponašanja egzistiraju dvije latentne dimenzije širokog obujma regulacije.

Prva latentna dimenzija je zastupljena u aktivnostima u kojima su procesi strukturiranja, kontrole i regulacije gibanja, veoma značajni za realizaciju motoričkih zadataka.

Druga latentna dimenzija širokog obujma regulacije zastupljena je u onim aktivnostima u kojima glavnu ulogu igraju energetske komponente, te se naziva mehanizam za energetske regulaciju.

3.3. Izbor mjernih instrumenata

Na osnovu velikog broja dosadašnjih istraživanja, naročito od strane Momirovića, Štaleca i Wolfa (1975.), te na osnovu istraživanja Bale (1981.), bio je određen sljedeći hipotetski model motoričkih sposobnosti s odgovarajućim uzorkom mjernih instrumenata.

A) Mehanizam za regulaciju kretanja

I. Koordinacija

1. Koordinacija s palicom (KOPALI)
2. Vođenje lopte rukom (VOLOPT)
3. Provlačenje i preskakanje (PROPRE)

II. Brzina alternativnih pokreta

4. Taping rukom (TAPING)

III. Gipkost

5. Pretklon na klupi (PRETKL)

IV. Ravnoteža

6. Stajanje na klupici za ravnotežu poprečno na dvije noge s otvorenim očima (STAJAN)

V. Brzina trčanja

7. Trčanje 50 m iz visokog starta (TRČ-50)

B) Mehanizam za energetske regulaciju

VI. Eksplozivna snaga

8. Skok udalj iz mjesta (SKOKDA)

VII. Bazična tjelesna snaga

9. Dizanje nogu ležeći (DIZNOG)
10. Izdržaj nogu na švedskom sanduku (IZDRNO)

4. Rezultati istraživanja

Nakon dobivanja rezultata motoričkih mjerenja i svrstavanja prema pripadnosti populaciji, spolu i uzrastu, izračunati su osnovni centralni i disperzivni parametri distribucije svake varijable. Značajnost razlika između ispitanika iz opće i populacije djece s lakšim psihičkim smetnjama u

cjelokupnom sustavu primijenjenih varijabli, kao i po pojedinoj varijabli, utvrđena je multivarijantnom analizom varijance. Za utvrđivanje strukture motoričkog prostora korištena je faktorska analiza koja je za početnu analizu imala matricu varijanci i kovarijanci.

4.1. Razlike u manifestacijama motoričkih sposobnosti

Pregledom aritmetičkih sredina varijabli može se lako uočiti da su ispitanici iz opće populacije imali bolje prosječne rezultate u manifestacijama motoričkih sposobnosti, Ti bolji rezultati su i statistički značajni, što pokazuju multivarijantne analize varijance, osim u testovima za procjenu repetitivne i statičke snage (DIZNOG i IZDRNO), odnosno bazične tjelesne snage. Prema tome, djeca s lakšim psihičkim smetnjama, uzrasta od 8 do 11 godina, značajno slabije rezultate postižu na motoričkim testovima za procjenu koordinacije, brzine, gipkosti, eksplozivne snage, brzine trčanja i ravnoteže. U testovima za procjenu repetitivne i statičke snage postižu slabije rezultate, ali ne toliko da bi ta inferiornost bila značajna.

Na temelju prethodnih istraživanja može se izvesti sljedeći opći zaključak: prosječno zaostajanje u motoričkim sposobnostima djece s lakšim psihičkim smetnjama u AP Vojvodini je od tri do četiri godine u odnosu na djecu iz opće populacije istog kalendarskog uzrasta. Naravno, pri tome postoje i odstupanja od ovog općeg zaključka, koji je u ovom trenutku prije jedna realna hipoteza nego neka zakonitost u razvoju motoričkih sposobnosti djece s lakšim psihičkim smetnjama. Hipoteza, zbog toga što se zaključak izvodi na temelju istraživanja transverzalnog karaktera, nije dokazana na najbolji mogući način. Daleko pouzdaniji zaključak bio bi da je istraživanje bilo longitudinalno. Zaostajanje motoričkih sposobnosti djece s lakšim psihičkim smetnjama je praktički podjednako i kod muških i kod ženskih ispitanika. Naravno, treba imati na umu da su učenici nešto motorički superiorniji u odnosu na učenice istog kronološkog uzrasta.

Utvrđeno je da je kod učenika uzrasta od 8-9 godina 33% ispitanika imalo rezultate u svim motoričkim testovima koji se mogu svrstati i u skupinu s lakšim psihičkim smetnjama i u skupinu iz opće populacije. U uzrastu od 10-11 godina taj postotak je bio znatno veći i iznosio je 46%. Analiza testiranja učenica uzrasta od 8-9 godina iz obje populacije pokazala je da njih 29% ima zajedničke rezultate u svim analiziranim motoričkim testovima, a učenice od 10-11 godina preklapale su se u 27% slučajeva. Dobiveni rezultati o postotku ispitanika obje populacije koji imaju zajedničke rezultate u varijablama za procjenu motoričkih sposobnosti, ukazuju da je taj postotak kod učenika nešto veći nego kod učenica.

5. Zaključak

Dobiveni rezultati idu u prilog teoriji integriranog razvoja ličnosti (Cowell, Ismail i Gruber), po kojoj oblici razvoja, fizički, intelektualni, emocionalni i socijalni nisu jednostavno skupovi ili nezavisni prostori, nego ta područja zajedno čine organske cjeline. Te organske cjeline, po toj teoriji organizirane su tako da svaka od njih predstavlja više od sume svojih dijelova. Prema toj teoriji važnije je ispitivati jednostavne i složene interakcije između razvojnih područja, nego ispitivati područja sama za sebe.

Ovakav koncept postavljen je u provedenom istraživanju, a rezultati pokazuju da je motorički razvoj djeteta veoma dobar pokazatelj intelektualnog razvoja, naročito kod djece s lakšim psihičkim smetnjama. Rezultati istraživanja, pa i iskustva defektologa ukazuju da se motoričkim aktivnostima u kojima prevladavaju elementi koordinacije, ravnoteže i brzine, može utjecati na bolje kognitivno funkcioniranje djece. Prema tome, motorička aktivnost sama za sebe nema značajniji utjecaj na razvoj intelektualnih sposobnosti, već to ima sadržaj, odnosno, vrsta motoričke aktivnosti.

Ocjene psihosomatskih karakteristika djece s lakšim psihičkim smetnjama:

1. Morfološke karakteristike djece s lakšim psihičkim smetnjama su značajno slabije razvijene kada se izjednači kronološki uzrast ispitanika u odnosu na spolove. Naročito se to odnosi na rast kostiju, odnosno longitudinalnu dimenzionalnost i obujam glave djece s lakšim psihičkim smetnjama. Uočeno je da im je značajno manji volumen i masa tijela od ispitanika iz opće populacije.
2. Motoričke sposobnosti djece s lakšim psihičkim smetnjama značajno su slabije u odnosu na ispitanike iz opće populacije. Razina tih sposobnosti zaostaje u prosjeku za 3–4 godine u odnosu na vršnjake iz opće populacije. Djeca s lakšim psihičkim smetnjama su izrazito inferiorna u sposobnostima koje su potrebne za rješavanje motoričkih zadataka u kojima dominira informacijska komponenta. U zadacima u kojima se traži isključivo energetska komponenta, nije uočena značajna razlika među ispitanicima. Takvo stanje se pripisuje nižoj razini integracije središnjeg živčanog sustava, što značajno određuje brzinu i složenost informacija iz kinetičkog centra u efektore i nazad.
3. Povoljan rast i razvoj morfoloških karakteristika, razvoj motoričkih i kognitivnih sposobnosti, te zdravstveni status u cjelini, uočljiviji su u obiteljima s boljim socijalnim statusom.
4. Veoma je važan rezultat koji ukazuje da je motorički razvoj djeteta veoma dobar pokazatelj njegovog intelektualnog razvoja, što posebice vrijedi za djecu s lakšim psihičkim smetnjama. Motorički i

intelektualni razvoj ovisi o pravilnom rastu i razvoju organizma, koji djeluje i na posturalni status, kao i na cjelokupni zdravstveni status.

Djeca s lakšim psihičkim smetnjama su ovisnija o uspješnosti manifestiranja pojedinih segmenata svoga psihosomatskog statusa jer su im već u startu nametnuta izvjesna ograničenja, kako u genetskom potencijalu, tako i u obiteljskom, odnosno društvenom ozračju. Njihovo ponašanje ovisi o preostalim funkcijama, u prvom redu središnjeg živčanog sustava, koje se mogu razvijati zavisno o stanju njihovog sveukupnog psihosomatskog statusa. Postoje mogućnosti da se razviju i njihove retardirane sposobnosti, ali nikada u toj mjeri kao što je to kod osoba iz opće populacije.

Integracijski proces treba obuhvatiti sve vidove stručne i društvene brige za osobe s blažim poteškoćama. Misli se, prvenstveno na otkrivanje i dijagnostiku u prvim danima ili mjesecima života djeteta jer to značajno olakšava i na vrijeme usmjerava odgovarajuću terapiju, odnosno cjelokupnu rehabilitaciju. Potrebno je više društvene brige oko integriranja osoba s lakšim psihičkim smetnjama. Prvi korak ka normalizaciji treba biti integriranje djece s lakšim psihičkim smetnjama u njihovu odgojno-obrazovnu radnu i društvenu okolinu. Pri tome se, naravno ne očekuje da djeca s lakšim psihičkim smetnjama ostanu bez poteškoća, nego samo da imaju ista prava i dužnosti koje odgovaraju njihovim mogućnostima, kao i ostale osobe bez hendikepa.

U Vojvodini još nije dovoljno shvaćen problem integracije, a još manje prihvaćanje djece s lakšim psihičkim smetnjama. Znamo da su njihove kognitivne sposobnosti značajno niže i da takvo stanje utječe na smanjenje sposobnosti prilagodbe na okolinu. Kada je ta okolina pasivna ili ne djeluje pozitivno na djecu s lakšim psihičkim smetnjama, njihovo opće stanje postaje još teže.

Da bi se uspjelo s integracijom djece s lakšim psihičkim smetnjama, potrebno je normalizirati više odgovarajućih službi i okolinu tih osoba. Treba težiti da odgoj i obrazovanje omogući brže napredovanje i usmjeravanje preostalih sposobnosti u cilju ostvarivanja, kako svojih tako i društvenih potreba i interesa.

U Vojvodini se poduzimaju veliki naponi na implementaciji zadataka obrazovno-odgojne reforme naročito u nastavi tjelesne i zdravstvene kulture. Međutim, dojam je, da se takva zbivanja događaju, uglavnom u populaciji učenika koji nemaju smetnje u razvoju. S druge strane školstvo obuhvaća specijalni odgoj i obrazovanje koje nije u dovoljnoj mjeri obuhvaćeno reformom cjelokupnog školstva. Naravno, to se odnosi i na nastavu tjelesne i zdravstvene kulture. Poznato je da se djeca s lakšim psihičkim smetnjama značajno razlikuju u segmentima psihosomatskog statusa, a naročito u kognitivnim i motoričkim sposobnostima, te u konativnim karakteristikama, što se najviše manifestira u procesu nastave tjelesne i zdravstvene kulture, a u

odnosu na vršnjake iz opće populacije. Ipak je plan i program nastave tjelesne i zdravstvene kulture praktično isti za obje populacije.

Opći zaključak rada je da je potrebno izraditi odgovarajući plan i program nastave tjelesne i zdravstvene kulture kako bi se unaprijedile motoričke sposobnosti učenika s lakšim psihičkim smetnjama u interesu njihovog učinkovitijeg uključivanja u život poslije svršetka školovanja.

Literatura:

1. Armstrong, T. (2001): Learning differences – NOT learning disabilities. <http://www.multiintell.com/articles/armstrong.htm>.
2. Bala, G. (1981): Struktura i razvoj morfoloških i motoričkih dimenzija dece SAP Vojvodine, Fakultet fizičke kulture u Novom Sadu, Novi Sad.
3. Carrier, J. (1990): Special education and the explanation of pupil performance. *Disability, Handicap and Society*. No. 5, 211-227.
4. Carter, P. (1996): Meeting special needs in science. The good practice guide to special educational needs. Ed. by Paul Widlake. Questions Publishing Company. Birmingham, pp. 245-258.
5. Dobbins, A., Rarick, L. (1981): The motor performance of educable mentally retarded and intellectually normal boys after covariate control for differences in body size. *The Research Quarterly*, Vol.52, Bo.1.
6. Dockrell, J., McShane, J. (1993): *Children's Learning Difficulties. A Cognitive Approach*. Blackwell Publishers. Oxford.
7. Francis, R. J., Rarick, G. L. (1960): Motor characteristics of the mentally retarded, *Cooperative Research Monograph*, No.1. Washington, D. C. C. S. Department of Health, Education and Welfare.
8. Lerner, J. (1997): *Learning Disabilities. Theories, Diagnosis and Teaching Strategies*. Houghton Mifflin Company. Boston.
9. Lewis, R. B., Doorlag, D. H. (1987): *Teaching special students in the mainstream*. Merrill Publishing Company. Ohio.
10. Mercer, C. D., Mercer, A. R. (1989): *Teaching students with learning problems*. Columbus, OH. Merrill Publishing Company.
11. Momirović, K., Štalec, J., Wolf, B. (1975): Pouzdanost nekih kompozitnih testova primarnih motoričkih sposobnosti, *Kineziologije*, Vol.5, br. 1-2.
12. Nasen (2000): *Policy document on partnership with parents*. Tamworth.
13. Naylor, S., Keogh, B. (1997): *Differentiation in teaching science. Teaching science in the primary school. A practical source book of teaching strategies*. Edited by Alan Cross and Gill Peet. Plymouth, North House Publishers.
14. Prior, M. (1996): *Understanding Specific Learning Difficulties*. Psychology Press.UK.
15. Revell, M. (1997): Day to day differentiation. *QMS-Questions of Math and Science*. April/May, pp 36-38.

PLACE AND FUNCTION OF INTEGRATION IN PHYSICAL EDUCATION IN VOJVODINA

Abstract: Education of children with disabilities has becoming a more prominent topic in schools in Vojvodina. Physical Education and its teachers play an important role in the process of integration. The aim of this research was to determine the differences between the levels of motor skills of pupils with and without disabilities and to see in what curriculum areas the differences are found. The task of the research was to determine the levels of motor skills of both groups of pupils and compare them. The hypothesis that the levels of motor skills of the pupils without any disorder (n=57) are higher than the levels of the same skills of the pupils with a certain disorder (n=28) in elementary schools in Vojvodina. The results show major differences in favor of the healthy population except in two tests in which pupils with disabilities have achieved higher scores. Both groups have similar Physical Education curriculum and some changes are necessary in order to make it more appropriate for the children with disabilities.

Key words: Physical Education, integration, Vojvodina.

STELLUNG UND ROLLE DER INTEGRATION IM SPORTUNTERRICHT IN DER VOJVODINA

Zusammenfassung: Die Bildung und Erziehung von Kindern mit besonderen Bedürfnissen spielt eine immer wichtigere Rolle in Schulen in Vojvodina. Es ist ganz logisch, dass in diesem Prozess eine entsprechend wichtige Rolle auch dem Sportunterricht zukommt. Das Ziel dieser Studie war die Bestimmung der Unterschiede zwischen dem Niveau der motorischen Fähigkeiten von Schülern mit besonderen Bedürfnissen im jüngerer Schulalter und den Schülern ohne Behinderungen in der Entwicklung des gleichen Alters, sowie bei welchen Unterrichtsthemen sie am höchsten und bei welchen sie am niedrigsten sind.

Die Aufgabe der Forschung ist die Bestimmung des Niveaus der motorischen Fähigkeiten bei den oben genannten Schülern. Mit Hilfe einer Stichprobe von 28 Schülern mit Behinderungen und 57 Schülern ohne Behinderungen in Grundschulen in Vojvodina wurde eine Hypothese aufgestellt, nach der das Niveau der motorischen Fähigkeiten von Schülern ohne Behinderung höher als das Niveau bei den Schülern mit besonderen Bedürfnissen mit gleichem Kenntnisstand ist.

Es ist wichtig zu beachten, dass wir signifikante Unterschiede zu Gunsten von Kindern ohne Behinderungen gefunden haben, mit Ausnahme von zwei Tests, bei denen bessere Ergebnisse von Kindern mit besonderen Bedürfnissen erreicht wurden. Für beide Populationen wird der Sportunterricht nach einem ähnlichen Programm durchgeführt, aber es muss hervorgehoben werden, dass die Entwicklung der motorischen Fähigkeiten bei den Schülern mit besonderen Bedürfnissen nach einem speziellen Programm verlangt.

Schlüsselbegriffe: Sportunterricht, Integration, Vojvodina.